92

ईश्वर उवाच ।

कोचाख्याने च देशे च योनिगर्त्तसमीपतः ।
साध्वी सती वाम्बिका हि रेवती जनविश्रुता ॥
म्लेच्छदेशोद्भवा या तु योगिनी सुन्दरी मता ।
तत्कुचौ कठिनौ इन्दौ योनेस्तस्याश्च पीनता ॥
भिक्षाचारप्रसङ्गेन गच्छामि च दिवानिशम् ।
तत्सन्निधौ महेशानि तया मे रमणं महत् ॥

देव्युवाच ।

कुत्रासीत् किं तपस्तप्तं कथं प्राप्तं महीतलम् ।
त्वया सार्द्धं रतिर्यत् स्यात् नाल्पस्य तपसः फलम् ॥
तवापि च कृपा तस्यां लक्ष्यते महती मया ।
इदानीं किमभूत् सा हि कृपया परया वद ॥

ईश्वर उवाच ।

नगेन्द्रतनये बाले शृणु मत्प्राणवल्लभे ।
शावरीचरितं किञ्चित् कथयामि शुचिस्मिते ॥
रसक्रीड़ाञ्चकाराहमेकाम्रकानने मुदा ।
वेदाङ्गसम्भवा साध्वी योगिनी सा सुरौ मता ।
नाभूत्तस्याः सुदुष्टिर्म्मे मत्क्रियायां नगात्मजे
मामासुमुत्कटं तप्तं हये मे चेत्रकामदे ॥
एकाम्रगहने देवि पर्व्वते तीर्थसङ्कुले ।
तत्रैको ब्राह्मणो जातो भिक्षार्थं तामुवाच ह ॥
न दत्तमुत्तरं तस्मै भिक्षा तिष्ठतु दूरतः ।
ततः शशाप विप्रस्तां म्लेच्छतां याहि दुर्म्मदे ।
इत्युक्त्वा स ययौ विप्रो म्लेच्छत्वमाप योगिनी ।
अतोऽर्थिनः समर्थश्चेत् याचितं न ददाति च ॥
स दुर्गतिमवाप्नोत्यसमर्थो विनयञ्चरेत् ।
तस्यास्तु तपसा देवि क्रीतोऽहमभवं सदा ॥*॥
अतस्तया रतिर्जाता मम कामिनि सर्व्वदा ।
तस्याः पुत्रो विनुसिंहो मदीरससमुद्भवः ॥
एकेन जितवान् कामान् सीमारान् गौड़पञ्चमान् ।
विनिर्ज्जित्य नृपान् सर्व्वान् एकः श्रीमान् महामतिः ॥
तस्यापि बहवः पुत्राः पृथिवीपरिपालकाः ।
कुवाचा धार्म्मिकाः सर्व्वे राजानो युद्धदुर्म्मदाः ॥
ततोऽपि स विनुसिंहो योगमाश्रित्य विह्वले ।
त्रिष्ठत्यव्यक्तरूपेण पट्टे आकल्पमम्बिके ॥
कामात् सा माधवी देवि महेशे लीनतां गता
यथा जाया नन्दिमाता तथेयं योगिनी मता ॥
यथा पुत्रो भृङ्गरीटिस्तथा विनुर्म्ममात्मजः ।
विनुसिंहोऽपि कल्पान्ते परां सिद्धिमवाप्नुयाति॥
तद्दंगजास्तु राजानः सर्व्वे कैलासवासिनः ।
भविष्यन्ति महात्मानो गणेशाः सर्व्वशालिनः ॥
रूपयौवनसम्पन्नैर्देवकन्यागणैः सह ।
विहरन्ति सदा देवि क्रीड़न्ति भैरवा यथा ॥*॥
यदा यदा ब्रह्मशापः कामाख्यायां भवेत् पुनः
तदा तदावतीर्य्याहं विश्वकामस्य पालकः ॥
तथा तद्दंगजाः सर्व्वे भवेयुः कामपालकाः ।
कल्पान्तमेवं देवेशि यावत् शापो विमुच्यते ॥
तावदेव महामाये महीर्य्यात् क्रीड़ते ध्रुवम् ।
कल्पमेवं महेशानि कलौ वर्षशतत्रयम् ॥
यावत्तु परमेशानि भुङ्क्ते शापं परात्मिके ।
कामाख्या हि महामाये तदन्ते सफला भवेत् ॥
एवं ते कथितं देवि ब्रह्मशापविमोचनम् ।
कामाख्याया महेशानि साकल्येन मया ध्रुवम्॥"
इति श्रीयोगिनीतन्त्रे देवीश्वरसंवादे चतुर्विंशतिसाहस्रे १३ पटलः ॥ मोचः । कौलग्रहः । वालुकम् । गुग्गुलुः । वेदः । पुण्डरीकद्रुमः । इति मेदिनी ॥ कृशाश्वस्तूरः । पारदः । इति राजनिर्घण्टः ॥ देवः । इति शब्दरत्नावली ॥ लिङ्गः । इत्युणादिकोषः ॥ विष्कम्भादिसप्तविंशतियोगान्तर्गतविंशतितमयोगः । तत्र जातफलम् ।

"महेशभक्तः श्रुतिपारदृश्वा
जितेन्द्रियश्चारुतनुर्म्महात्मा ।
शिवाभिधानः खलु योगराजः
प्रसूतिकाले यदि मानवानाम् ॥"

इति कोष्ठीप्रदीपः ॥

शिवकः, पुं, कीलकः । इत्यमरः ॥ हेखोंटा इति ख्याते । गवां गात्रकण्डूयनार्थं गोष्ठे निखातस्तम्भे इति सुभूतिः । कण्डूयनार्थकाष्ठे इति केचित् । बन्धनखट्टे इति केचित् । यत्र बद्धा गौर्दुह्यते इति केचित् । श्यति गात्रकण्डुं शिवः शो तनुकरणे नाम्नीति डिवः स्वार्थे कन् कः शिवकस्तालव्यादिः । कील्यतेऽध्यतेऽस्मिन् कील कौल बन्धे घञ् स्वार्थे कः कौलकः । इति भरतः ॥

शिवकरः, पुं, (शिवस्य करः ।) चतुर्विंशतिभूताईदन्तर्गतजिनविशेषः । इति हेमचन्द्रः ॥ मङ्गलकारके, त्रि ॥

शिवकाञ्ची, स्त्री, पुरीविशेषः । यथा,—
"शिवकाञ्ची विष्णुकाञ्ची काञ्चीयुग्मञ्च सम्मतम्
एतास्तु पृथिवीमध्ये न गण्यन्ते कदाचन ॥
काशी शिवत्रिशूलस्था काञ्ची हरिहरात्मिका
वामदक्षिणहस्ताभ्यां दधार द्विजपुङ्गवाः ॥"

इति भूतशुद्धितन्त्रम् ॥

शिवकीर्त्तनः, पुं, (शिवं सुखकरं कीर्त्तनं यस्य ।) भृङ्गरीटः । विष्णुः । इति मेदिनी ॥ शैवः । इति शब्दरत्नावली ॥

शिवगतिः, पुं, भूताईद्विशेषः । इति हेमचन्द्रः ॥

शिवधर्म्मजः, पुं, (शिवधर्म्माज्जातः । जन् + डः ।) मङ्गलग्रहः । अस्य प्रमाणं मङ्गलशब्दे द्रष्टव्यम् ॥

शिवङ्करः, त्रि, मङ्गलकर्त्ता । तत्पर्य्यायः । क्षेमङ्करः २ अरिष्टतातिः ३ शिवतातिः ४ । इति हेमचन्द्रः ॥ (पुं, बालग्रहविशेषः । यथा, हरिवंशे । १६६ । ७५ ।
"संघट्टनः संकुचमः काष्ठभूतः शिवङ्करः ॥")

शिवचतुर्दशी, स्त्री, (शिवप्रिया चतुर्दशी ।) चतुर्दशीकर्त्तव्यशिवव्रतविशेषः । यथा,—

नन्दिकेश्वर उवाच ।

"शृणुष्वावहितो ब्रह्मन् वक्ष्ये माहेश्वरं व्रतम्
त्रिषु लोकेषु विख्याता नाम्ना शिवचतुर्दशी ॥
मार्गशीर्षे त्रयोदश्यां सितायामेकभक्तकम् ।
प्रार्थयेद्देवदेवेशं त्वामहं शरणं गतः ॥
चतुर्दश्यां निराहारः समभ्यर्च्य च शङ्करम् ।
सुवर्णवृषभं दत्त्वा भोक्ष्यामीति परेऽहनि ॥
एवं नियमकृत् सुप्त्वा प्रातरुत्थाय मानवः ।
कृतस्नानजपः पश्चादुमया सह शङ्करम् ॥
पूजयेत् कमलैः शुक्लैर्गन्धधूपानुलेपनैः ।
पादौ नमः शिवायेति शिरः सर्व्वात्मने नमः ॥
ललाटं वामदेवाय नेत्राणि हरये नमः ।
मुखमिन्दुमुखायेति श्रीकण्ठायेति कन्धरम् ॥
सद्योजाताय कर्णौ तु वामदेवाय वै भुजौ ।
अघोरहृदयायेति हृदयञ्चापि पूजयेत् ॥
स्तनौ तत्पुरुषायेति तथेशायेति चोदरम् ।
पार्श्वे चानन्तधर्म्माय ज्ञानभूताय वै कटिम् ॥
ऊरू चानन्तवैराजसिंहायेति च पूजयेत् ।
अनन्तैश्वर्य्यनाथाय जानुनी चार्च्चयेद्बुधः ॥
प्रधानाय नमो जङ्घे गुल्फौ व्योमात्मने नमः ।
व्योमकेशात्मरूपाय पृष्ठमभ्यर्च्चयेच्चरः ॥
नमः पुष्टेर नमस्तुष्टे पार्व्वतीञ्चापि पूजयेत् ।
ततस्तु वृषभं हैममुदकुम्भसमन्वितम् ॥
शुक्लमाल्याम्बरयुतं पञ्चरत्नपरिष्कृतम् ।
भक्ष्यैर्नानाविधैर्युक्तं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥
प्रीयतां देवदेवोऽत्र सद्योजातः पिनाकधृक् ।
ततस्तु विप्रानन्नेन तर्पयेच्छक्तितः शुभान् ॥
वृषदाज्यञ्च संप्राश्य स्वपेद्भूमावुदङ्मुखः ।
पञ्चदश्यां ततः पूज्य विप्रान् भुञ्जीत वाग्यतः ॥
तद्वत् कृष्णचतुर्दश्यामेतत् सर्व्वं समाचरेत् ।
चतुर्दशीषु सर्व्वासु कुर्य्यात् पूर्व्ववदर्च्चनम् ॥
ये तु मासविशेषाः स्युस्तान्निबोध क्रमादिह ।
मार्गशीर्षादिमासेषु स्तवमेतदुदीरयेत् ॥
शङ्कराय नमस्तुभ्यं नमस्ते करवीरकम् ।
त्र्यम्बकाय नमस्तेऽस्तु महेश्वर नमः परम् ॥
नमस्तेऽस्तु महादेव स्थाणवे च ततः परम् ।
नमः पशुपते नाथ नमस्ते शम्भवे पुनः ॥
नमस्ते परमानन्द नमः सोमार्द्धधारिणे ।
नमो भीमाय इत्येवं त्वामहं शरणं गतः ॥
गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ।
पञ्चगव्यं तथा बिल्वं यवान् गोशृङ्गवारि च ॥
तिलांश्च कृष्णान् विधिवत् प्राशनं क्रमशः स्मृतम् ।
प्रतिमासं चतुर्दश्योरेकैकं प्राशनं स्मृतम् ॥
मन्दारैर्म्मालतीभिश्च तथा धुस्तूरकैरपि ।
सिन्धुवारैरशोकैश्च मल्लिकाभिश्च पाटलैः ॥
अर्कपुष्पकदम्बैश्च शतपत्रैस्तथोत्पलैः ।
एकैकेन चतुर्दश्यामर्च्चयेत् पार्व्वतीपतिम् ॥
पुनश्च कार्त्तिके मासि संप्राप्ते तर्पयेत् द्विजान् ।
अन्नैर्नानाविधैर्भक्ष्यैर्वस्त्रमाल्यविभूषणैः ॥
कृत्वा नीलवृषोत्सर्गं मृत्युञ्जयविधिना नरः ।
उमामहेश्वरं हैमं वृषभञ्च गवा सह ॥
सुक्षाफलाष्टकयुतं सितनेत्रत्रयावृतम् ।
सर्व्वोपस्करयुक्तायां शय्यायामुदकुम्भयोः ॥
ताम्रपात्रोपरि पुनः शालितण्डुलसंयुतम् ।